ДА ПОМНИМ И ДА ПАЗИМ ПРОЕКТА НА АЛЕКСАНДЪР СТАМБОЛИЙСКИ - ЗЕМЕДЕЛСКИЯТ АПОСТОЛ, ЗА НОВА КОНСТИТУЦИЯ, РАЗРАБОТВАН АПРИЛ-МАЙ 1923 ГОДИНА!

Христоматийно четиво за българските държавници, политици, юристи, историци, студенти и докторанти!

Капитан I ранг о.р. професор д.пс.н. инж. Илия Петров Пеев

Abstract: *The report is dedicated to the project for a new constitution from 1923, developed by Alexander Stamboliyski, the Agricultural Apostle! An appeal has been made to find the original document, which has remained unknown for more than a century.*

Keywords: *Alexander Stamboliyski, project for a new constitution from 1923*

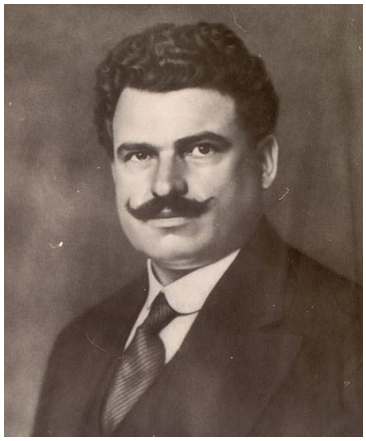

Александър Стоименов Стамболийски - Земеделският Апостол (1 март 1879 - 14 юни 1923)

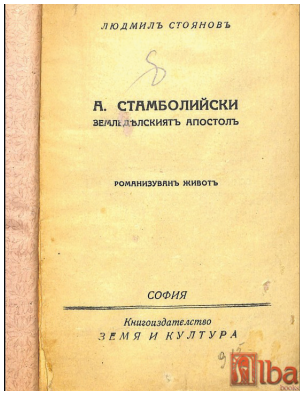

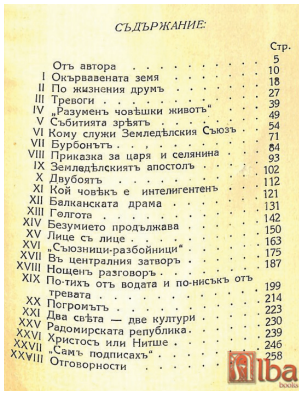

Людмил Стоянов. Александър Стамболийски-. Земеделският Апостол. Романизуван живот. С., 1931.

Александър Стамболийски е български политик и държавник, парламентарен трибун, харизматичен и обичан от народа истински лидер, с огромна международна популярност и авторитет, водач на Българския земеделски народен съюз (БЗНС). Той е министър-председател на България в правителството на БЗНС (1919-1923).

Българският народ възприема своя любим премиер като Земеделския апостол и това е отразено в книгата на Людмил Стоянов „Александър Стамболийски. Земеделският Апостол. Романизуван живот". Книгоиздателство „Земя и култура". С., 1931 г., стр. 370.

Людмил Стоянов е псевдоним на Георги Стоянов Златарев (6.02.1886-11.04.1973), член на БАН от 1946 г.

Александър Стамболийски остро се противопоставя на участието на България в Първата световна война и промените в Търновската конституция (1911 г.). През април-май 1923 г. разработва проект за изменение на Конституцията.

За огромно съжаление, 101-годишният проект на Александър Стамболийски от 1923 г. за изменение на Конституцията не е съхранен в България, което разбрахме на 13 април 2024 г. от госпожа Янка Давчева, директор на музей „Александър Стамболийски" в с. Славовица, община Септември, област Пазарджик. Тя любезно ни информира, че в музея грижливо се съхранява единствената оцеляла страница от историческия проект на Александър Стамболийски, над който е работел през април-май 1923 г., заведен в архивния фонд на музея –

Арх.No АС 407/06.06.2009 г. Дарение е от инж. Емил Стоянов Йончев от гр. Септември.

Преписът на този текст е предаден на музея от Георги Ангелов Стойнов – основател на БЗНС – гр. Пазарджик. Земеделският водач Александър Стамболийски завещава проекта за изменение на Конституцията в деня преди преврата на 9 юни 1923 г. на Георги Ангелов Стойнов, съратник и голям приятел на Земеделския апостол!

Георги Стойнов е човекът, на когото земеделският водач завещава проекта за изменение на конституцията в деня преди преврата на 9 юни 1923 г.

През септември 2013 г. обединените земеделци отбелязаха 130 години от рождението на видния земеделски деятел Георги Ангелов Стойнов.

Неговият внук Георги Стойнов гостува в Славовица през юни 2023 г., когато отвори врати новата музейна експозиция на втория етаж във вилата на Александър Стамболийски, посветена на 100 години от смъртта на земеделския трибун. Внукът Георги Стойнов припомни спомени на дядо си Георги Стойнов, близък съратник на Александър Стамболийски. Той е един от малкото, видели и разговаряли с него два дни преди преврата на 9 юни 1923 г. От разменените между тях писма става ясно, че министър-председателят Александър Стамболийски обмисля от монархия България да стане република.

Инженер Емил Стоянов Йончев, потомък на съратник на големия земеделски водач, изпълнителен директор на Вагонно-строителен завод „Коловаг" АД – гр. Септември, почетен гражданин на гр. Септември, гр. Батак и гр. Пазарджик, споделя: „От историята на земеделците в Пазарджик е известно, че в магазина на Георги Стойнов Стамболийски е пишел статиите си за вестник „Земеделско знаме". Това привлича все повече хора от селата и града и дюкянчето се превръща в клуб на земеделците от цялата околия" (4).

100 години след убийството на Александър Стамболийски – живот, дело, идеи

С тази единствена страница от проекта на Александър Стамболийски бях запознат от мой колега още преди три месеца, но все таихме надеждата, че ще намерим пълно ко-

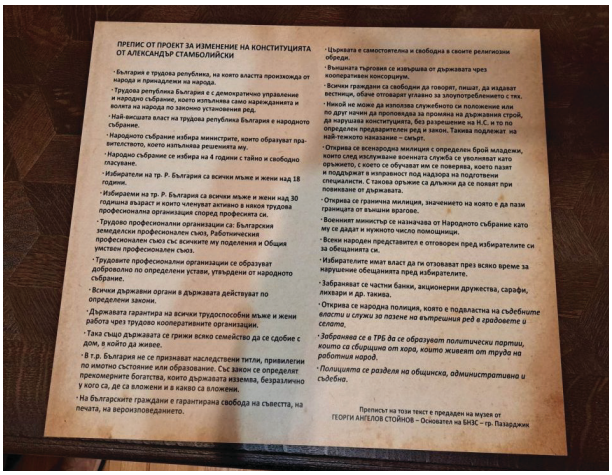
ПРЕПИС ОТ ПРОЕКТ ЗА ИЗМЕНЕНИЕ НА КОНСТИТУЦИЯТА ОТ АЛЕКСАНДЪР СТАМБОЛИЙСКИ

- България е трудова република, на която власта произхожда от народа и принадлежи на народа.
- Трудова република България е с демократично управление и народно събрание, което изпълнява само нареждането и волята на народа по законно установения ред.
- Най-висшата власт на трудова република България е народното събрание.
- Народното събрание избира министрите, които образуват правителството, което изпълнява решенията му.
- Народно събрание се избира на 4 години с тайно и свободно гласуване.
- Избиратели на тр. Р. България са всички мъже и жени над 18 години.
- Избиряеми на тр. Р. България са всички мъже и жени над 30 годишна възраст и които членуват активно в някоя трудова професионална организация според професията си.
- Трудово професионални организации са: българския земеделски професионален съюз, Работническия професионален съюз със всичките му поделения и Общия учителен професионален съюз.
- Трудовите професионални организации се образуват доброволно по определени устави, утвърдени от народното събрание.
- Всички държавни органи и държавата действуват по определени закони.
- Държавата гарантира на всички трудоспособни мъже и жени работа чрез трудово кооперативните организации.
- Така също държавата се грижи всяко семейство да се сдобие с дом, в който да живее.
- В т.р. България не се признават наследствени титли, привилегии по имотно състояние или образование. Със закон се определят прекомерните богатства, които държавата изземва, безразлично у кого са, де са вложени и в какво са вложени.
- На българските граждани е гарантирана свобода на съвестта, на печата, на вероизповеданието.
- Църквата е самостоятелна и свободна в своите религиозни обреди.
- Външната търговия се извършва от държавата чрез кооперативен консорциум.
- Всички граждани са свободни да говорят, пишат, да издават вестници, обаче отговарят углавно за злоупотребението с тях.
- Никой не може да използва служебното си положение или по друг начин да проповядва за промяна на държавния строй, да нарушава конституцията, без разрешение на Н.С. и то по определен предварителен ред и закон. Такива подлежат на най-тежкото наказание – смърт.
- Отнема се всеяродна милиция с определен брой младежи, които след изслужване военната служба се уволняват като оръжието, с което се обучават им се поверява, което пазят и поддържат в изправност под надзора на подготвени специалисти. С такова оръжие са длъжни да се появят при повикване от държавата.
- Отнрива се гранична милиция, значението на която е да пази границата от външни врагове.
- Военният министър се назначава от Народното събрание като му се дадат и нужното число помощници.
- Всеки народен представител е отговорен пред избирателите си за обещанията си.
- Избирателите имат власт да ги отзовават през всяко време за нарушение обещанията пред избирателите.
- Забраняват се частни банки, акционерни дружества, сарафи, ливъри и др. такива.
- Отнрива се народна полиция, която е подвластна на съдебните власти и служи за пазене на вътрешния ред в градовете и селата.
- Забранява се в ТРБ да се образуват политически партии, които са свършена от хора, които живеят от труда на работния народ.
- Полицията се разделя на общинска, административно и съдебна.

Преписът на този текст е предаден на музея от ГЕОРГИ АНГЕЛОВ СТОЙНОВ – Основател на БНЗС – гр. Пазарджик

Оцелялата част от историческия проект за нова Конституция на Александър Стамболийски може да бъде прочетена в музея „Александър Стамболийски" в с. Славовица (1-3). Дарението е подготвено като табло, достъпно за посетители на музея от директорката госпожа Янка Давчева.

пие на целия текстов документ, без да знаем пълната неблагоприятна истина по случая. Неслучайно в ежедневието често се срещаме с афоризма „Оптимизмът е недостиг на информация" – Фаина Георгиевна Раневская (27 август 1896 г.-27 август 1896 г.), руска актриса от театъра и киното, световно известна със своите афоризми и остър език.

Изказваме нашата сърдечна благодарност на госпожа Янка Давчева, която фактически ни даде реалната възможност за тази публикация и представянето й пред многобройните читатели у нас и в чужбина. Всички приложени снимки в статията сме намерили в интернет-публикации, те не са авторски архивен фонд.

Същевременно с чувство на национална гордост трябва да подчертаем, че в чужбина има защитени докторски дисертации, т.нар. големи докторати, за присъждане на научната степен „Доктор на науките" върху възгледите на Александър Стамболийски в политиката, властта и правото. Ето защо предлагаме в учебните програми за юристите да се изучават възгледите на Александър Стамболийски в политиката, властта и правото, а неговият проект от 1923 г. за изменение на Конституцията да продължи да се издирва в държавни, частни и лични архиви, да се включи в учебниците по право и ако „птичето на късмета кацне на ра-

мото“, да се издаде като самостоятелен труд от Министерството на образованието и науката с участието на Народното събрание.

За възгледите на Александър Стамболийски относно основния закон в страната – Конституцията, ние съдим не само по оцелелия един единствен лист от неговия проект за изменение на Конституцията от 1923 г., а от цялото му литературно-публицистично наследство, което е огромно! Кои са **основните достойнства** на проекта на Александър Стамболийски за нова Конституция от 1923 г., които правят този исторически документ актуален и приложим в нашето съвремие, а и през следващите десетилетия на България?

На **първо място** е републиканската идея, която е заложена още от нашите възрожденци и ясно провъзгласена от Васил Левски като „чиста и свята република”: новата Конституция обявява България за Република и гарантира народния и демократичен характер на тази република. Българският народ иска не република въобще, а действителна народна република, която дава и гаранциите за неговите жизнени интереси и ценности.

Още през 1911 г. Александър Стамболийски изтъква, че истинското народовластие и монархизма са несъвместими! През 1911 г. при откриването на II Велико народно събрание, Александър Стамболийски произнася смела републиканска реч:

„Ние твърдяхме и твърдим, че републиканската идея е неатакуема! Когато ние, сдружените земеделци, искаме, съветникът, депутатът, министърът, учителят, съдията и т.н. да бъдат избирани, не можем да не желаем и държавният глава да бъде избиран“.

На **второ място**, това е народната власт в държавата. Властта произтича от народа и принадлежи на народа, народът е истинският е единствен суверен в Република България.

Преди 101 години, през 1923 г., в проекта за нова Конституция, Александър Стамболийски проповядва ясно и недвусмислено: България е с демократично управление и Народно събрание, което изпълнява само нарежданията и волята на народа! Мисля, че това е достатъчно основание да се гордеем като българи!

На **трето място** – отношение към труда, свободният труд на свободните хора, който се гарантира от държавата!

На четвърто място: Александър Стамболийски се обявява за създаване на т. нар. „Земеделско взаимоспомагателно кооперативно сдружение”.

На пето място: Александър Стамболийски посочва изключително актуални за днешното време методи за борба срещу корупцията, стига съвременното държавно и политическо ръководство да имат желанието и волята да ги внедрят. Няма нужда се плаща на чужди съветници и консултанти скъпо и прескъпо, имаме си роден учител по борба с корупцията, който ни е дал уроците си преди 101 години в проекта за новата Конституция!

Как да не се възхитим от неговата ясност и категоричност в борбата с корупцията: „Със закон се определят прекомерните богатства, които държавата изземва. Безразлично у кого са, де са вложени и в какво са вложени“. Александър Стамболийски сякаш е пророкувал тези методи за борба с корупцията. Държавата Кувейт, а покрай нея и десетки други държави, която е въвела преди повече от половин век тези методи за борба с корупцията, е една от най-богатите страни в света с най-богат народ! Дай Боже и у нас някой ден това да стане и да се реализират методите на Александър Стамболийски за борба с корупцията!

Към проекта на земеделския водач за изменение на Конституцията проявяват голям интерес чуждестранни учени. В своя голям докторат от 2004 г. „Политиката, властта и правото във възгледите на Александър Стамболийски”, професор доктор на юридическите науки Николай Анатолиевич Катаев, откроява следните етапи в еволюцията на възгледите на Александър Стамболийски за реформите в парламентаризма и Конституцията:

1) Периода, когато БЗНС е в опозиция срещу едноличния режим на цар Фердинанд. По това време Александър Стамболийски води последователна борба за защита на Търновската конституция в нейния първоначален вид. По мнението на ръководителя на БЗНС под предлога за промени могат да се нанесат вреди на парламентаризма, демокрацията, правата и свободите на гражданите.

2) Периода на управление на БЗНС до началото на 1923 г. Предприемат се различни положителни реформи, които са и реформи в Конституцията. Например Търновската кон-

ституция дава неограничени права на частната собственост, а БЗНС чрез аграрната реформа я ограничава. Също така чрез различни закони БЗНС засилва ролята на демокрацията.

3) Третият етап в еволюцията на възгледите на Александър Стамболийски към конституционните промени е свързан с последните месеци на земеделското управление.

Лидерът на БЗНС още в началото на 1923 г. окончателно се убеждава, че действащата Конституция се явява спирачка за прогресивното социално-икономическо развитие на България и препятства провеждането на положителните реформи от земеделското правителство. В лидера на БЗНС и неговите съмишленици съзрява решението в кратки срокове да се проведат изменения на Конституцията с цел бъдещето изменение на държавната система – от монархическа към републиканска. За 2-3 месеца ускорено се изготвя проекта от Александър Стамболийски за изменение на Конституцията, но към датата на държавния преврат 9 юни 1923 г. проектът не е завършен окончателно. Истинският текст на конституционният документ не е съхранен.

Централно място в проекта за изменение на Конституцията е отделено на организацията на държавната власт на основата на **принципа на народния суверенитет**! Върховенството на парламента се проявява в неговото господство над държавните органи, но не и към народа-суверен!

Александър Стамболийски счита, че парламентът трябва да осъществява законодателната власт и да контролира изпълнителната власт, създавайки по този начин условия за развитие на парламентаризма.

По мнение на Александър Стамболийски частната собственост върху средствата за производство трябва да бъде ограничена, размерът се установява чрез съответното законодателство.

Александър Стамболийски, в своето литературно наследство и политическа практика, отстоява следната позиция: Частната собственост върху средствата за производство ще способства за прогресивното развитие на обществото, когато е във функционална връзка с всички останали права и свободи на гражданите.

Конституционалната реформа на Александър Стамболийски провъзгласява републиката и засяга основни постулати на Търновската конституция – неограничена свобода на частната собственост върху средствата за производство, институцията на монархията, разделението на властите, изменя се съдържанието на конституционните принципи и се издига ролята на правата и свободите на гражданите, техният суверенитет!

Предлагаме на читателите откъс от проекта за нова Конституция от Александър Стамболийски, разработван през април-май 1923 г. Оригиналът се съхранява в музея в Славовица.

В посочената оригинална извадка на проекта за изменение на Конституцията се чете:

„България е трудова република, на която властта произхожда от народа и принадлежи на народа.

Трудова Република България е с демократично управление и Народно събрание, което изпълнява само нарежданията и волята на народа по законоустановения ред.

Най-висшата власт на трудова република България е Народното събрание.

Народното събрание избира министрите, които образуват правителството, което изпълнява решенията му.

Народното събрание се избира на 4 години с тайно и свободно гласуване.

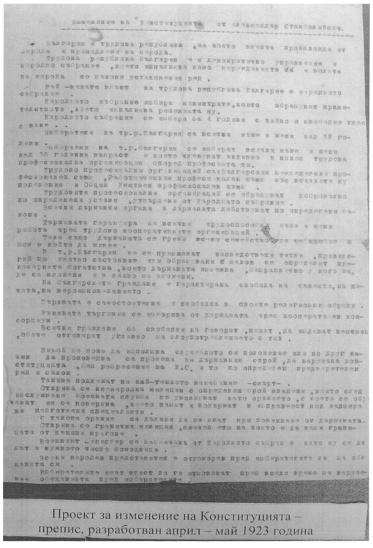

Проект за изменение на Конституцията – препис, разработван април – май 1923 година

Александър Стамболийски. Проект за изменение на Конституцията – препис, разработван април-май1923 година - Арх.No АС 407/06.06.2009 г. Дарение от инж. Емил Стоянов Йончев от гр. Септември.

Избиратели в трудова република България са всички мъже и жени над 18 години.

Избираеми на трудова република България се избират всички мъже и жени над 30-годишна възраст и които членуват в някоя трудово-професионална организация според професията си.

Трудово-професионални организации са: Българския земеделски професионален съюз, Работническия професионален съюз с всичките му поделения и Общия умствен професионален съюз.

Трудово-професионалните организации се образуват доброволно по определени устави, утвърдени от Народното събрание.

Всички държавни органи в държавата действат по определени закони.

Държавата гарантира на всички трудоспособни мъже и жени работа чрез трудово-кооперативните организации.

Така също държавата се грижи за всяко семейство да се сдобие с дом, в който да живее.

В трудова република България не се признават наследствените титли, привилегии по имотно състояние или образование. Със закон се определят прекомерните богатства, които държавата изземва. Безразлично у кого са, де са вложени и в какво са вложени.

На българските граждани е гарантирана свободата на съвестта, печата, на вероизповеданията. Църквата е самостоятелна и свободна в своите религиозни обреди.

Външната търговия се извършва от държавата чрез кооперативен консорциум.

Всички граждани са свободни да говорят, пишат, да издават вестници, обаче отговарят углавно за злоупотреблението с тях.

Историческият кървав подпис на Александър Стамболийски

Никой не може да използва служебното си положение или по друг начин, да проповядва за промяна на държавния строй, да нарушава Конституцията без разрешение на Народното събрание, и то по определен предварително ред и закон.

Такива подлежат на най-тежкото наказание – смърт.

Открива се всенародна милиция с определен брой младежи, които след изслужване на военната служба се уволняват, като оръжието, с което се обучават, им се поверява, което пазят и поддържат в изправност под надзора на подготвени специалисти.

С такова оръжие са длъжни да се явят при повикване от държавата.

Открива се гранична милиция, значението на която е да пази границата от външни врагове.

Военният министър се назначава от Народното събрание, като му се дадат и нужното число помощници.

Всеки народен представител е отговорен пред избирателите си за обещанията си.

Избирателите имат власт, да ги отзовават по всяко време на нарушение на обещанията пред избирателите.“

В знак на признателност към делото на великия син на България, лидер на БЗНС и министър-председател от 06.10.1919 г. до 09.06.1923 г. Александър Стамболийски, през 1958 година се създава музей „Александър Стамболийски“ с три обекта (5,6):

1) Вила-музей, намираща се в местността Юрта, на 4 км източно от село Славовица. Тя е един от 100-те национални туристически обекти. Към нея принадлежи стопанска сграда, където се съхранява историческият кървав подпис на Александър Стамболийски.

2) Родна къща на Александър Стамболийски с двор, разположена в село Славовица.

2) Родна къща на Александър Стамболийски с двор, разположена в село Славовица.

3) Паметник-костница на Александър Стамболийски в местността „Янини грамади“, построен на 3 км от селото.

И трите обекта са обявени за исторически паметници на културата от национално значение през 1968 г. и продължават да имат такъв статут и днес:

Бюст-паметник на Александър Стамболийски - Земеделският Апостол, в центъра на село Славовица, пред читалището

Паметник–костница на Александър Стамболийски в местността „Янини грамади“, построен на 3 км от село Славовица

Заключение и предложение:

Александър Стоименов Стамболийски остАлександър Стоименов Стамболийски остави ярка следа като държавник и реформатор. Правителството на Александър Стамболийски изработва и приема закони, които са в интерес на българските граждани. По време на управлението на БЗНС, Александър Стамболийски провежда над 100 реформи, които променят начина на управление на страната и дават възможност на България да излезе от поредната национална катастрофа след Първата световна война.

Земеделският апостол беше горещ поддръжник на републиканското управление, понеже считаше, че само републиката може да осигури всички права и свободи на народа. Неговите републикански възгледи за Конституцията на България са източник на национална гордост и трябва да бъдат пазени, поддържани и развивани в интерес на просперитета на нашата родина и добруването на българския народ като суверен в своята държава.

Отправяме публичен призив за продължаване на издирването на пълния текст на оригиналния документ от проекта за изменение на Конституцията, разработван април-май 1923 г. от Александър Стоименов Стамболийски – Земеделският апостол!

Литература:

1. pzdnes.com
2. peshteraprim.com
3. zemedelci.org
4. https://www.youtube.com/watch?v=ou8ueMMHAk8
5. https://septemvri.bg/muzei_Stamboliyski.htm
6. https://obs.septemvri.org

За контакти:
Капитан I ранг о.р. проф. д.пс.н.
инж. Илия Петров Пеев
E-mail: ippeev@abv.bg
Mob.: + 359 898 359 647 (Viber & WhatsApp)
Home: + 359 52 757 472